

НАПРЯМ: СОЦІАЛЬНА РОБОТА ТА СОЦІОЛОГІЯ

СЕКЦІЯ 1. СТРАТЕГІЧНІ НАПРЯМКИ РОЗВИТКУ ТЕОРІЇ ТА ПРАКТИКИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

АЛЕЩЕНКО І.В.

*магістрантка спеціальності «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

БЛУХТІНА О.М.

*кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри «Соціальна робота»
Національний університет «Запорізька політехніка»
м. Запоріжжя, Україна*

ДІЯЛЬНІСТЬ ШКІЛЬНОЇ СЛУЖБИ ПОРОЗУМІННЯ ЩОДО ПРОФІЛАКТИКИ ТА ПОПЕРЕДЖЕННЯ БУЛІНГУ

Сучасний освітній простір в Україні перебуває у стані трансформації, орієнтованої на створення безпечного та сприятливого середовища для розвитку особистості, соціалізації дитини, де формуються її цінності, норми поведінки та моделі спілкування. Однією з найбільш гострих проблем шкільного життя є булінг. Значна частина підлітків зустрічається з проявами булінгу, що негативно впливає на їхній стан, навчання, соціалізацію, життя. Майже кожна дитина хоча б раз стикалася з проявами цькування – або в ролі жертви, або свідка. Зазначена проблема набуває глобального характеру та актуальності, адже агресивні прояви у підлітковому середовищі призводять до негативних наслідків: психологічні травми, соціальна ізоляція, зниження рівня успішності, втрату мотивації до навчання, а іноді розвиток депресивних і, навіть, суїцидальних настроїв.

Булінг (цькування) – це діяння (дія або бездіяльність) учасників освітнього процесу, які полягають у психологічному, фізичному, економічному, сексуальному насильстві, у тому числі із застосуванням засобів електронних комунікацій, що вчиняються стосовно неповнолітньої особи або інших учасників освітнього процесу, внаслідок чого могла бути чи була заподіяна шкода психічному чи фізичному здоров'ю потерпілого [5, с. 41].

Булінг відрізняється від сварки або конфлікту кількома ознаками:

1. Систематичність (повторюваність) діяння, вчинення різних форм насильства двічі і більше разів стосовно однієї і тієї ж особи.

2. Булінг має злий умисел, коли метою дій кривдника є умисне заподіяння шкоди, приниження, страху, тривоги, бажання підпорядкувати потерпілого своїм інтересам або спричинення соціальної ізоляції потерпілого.

3. Для булінгу характерний дисбаланс сил між кривдником і потерпілим. Різниця у фізичному розвитку, соціально-психологічній адаптованості, соціальному статусі, стані здоров'я, ментальному розвитку, тощо.

4. Відсутність розкаяння у кривдника. Булінг ніколи не припиняється самостійно. Потрібно втручання сторонніх осіб, захист і допомога потерпілому, кривднику і свідкам [5, с. 42].

Булінг у школі проявляється у різних формах: фізичний – побиття, штовхання; вербальний – образи, погрози; соціальний – ізоляція, поширення чуток; кібербулінг – переслідування у соцмережах. Булінг має системний характер і стосується не лише агресора і жертви, але й охоплює свідків, педагогів та всю шкільну спільноту. Підлітки часто не повідомляють дорослим про факти цькування через страх покарання, сором або недовіру до дорослих.

Причинами виникнення булінгу можуть бути різні чинники: особистісні, сімейні, соціальні, оточення. Особистісні чинники – це фізичні чи психологічні особливості дитини. Це відмінність дитини від інших дітей, такі як зовнішній вигляд, стан здоров'я, національність тощо.

Серед сімейних чинників виділяють брак близькості стосунків у батьків з дитиною, слабкий або занадто сильний контроль над дитиною, гіперопіка, тиск або жорстоке поводження батьків, домашнє насильство, виховання в неповній сім'ї.

Соціальні чинники – це стереотипи, культурні норми, соціальна та економічна нерівність, вплив інформаційних технологій. Чинники оточення – це авторитарний стиль навчання, відокремлення вчителем будь-якого учня, ігнорування проблем на рівні закладу, відсутність контролю з боку педагогічного персоналу за поведінкою дітей.

Традиційні підходи до боротьби з булінгом зосереджені переважно на дисциплінарних заходах. Вони не завжди дають позитивний результат, оскільки орієнтовані на покарання, а не на відновлення стосунків і розвиток відповідальності. Для ефективної боротьби з булінгом зростає потреба у впровадженні відновних практик та медитаційних технологіях, які

сприяють формуванню культури спілкування, взаємоповазі та толерантності серед школярів.

Особливу роль у процесі профілактики булінгу відіграє шкільна служба порозуміння.

Шкільна служба порозуміння (ШСП) – це форма організації діяльності в закладі освіти, яка ґрунтується на принципах відновних практик та медіації. Її мета – створення безпечного і дружнього середовища, попередження і мирне розв'язання конфліктів, зокрема випадків булінгу. ШСП є інноваційним підходом до вирішення проблем булінгу. Вона створює умови для конструктивного вирішення конфліктів, профілактики агресивної поведінки та підвищення рівня правосвідомості підлітків. Діяльність служби спрямована на розвиток емоційного інтелекту, комунікативних навичок і знатності до ненасильницької поведінки, що є запорукою формування здорового психологічного клімату в освітньому середовищі.

Основою діяльності служби є відновний підхід, орієнтований не на покаранні, а на відновлення стосунків, відповідальності, довіри. Важливим є те, що учасниками служби стають самі підлітки, які отримують навички вирішення конфліктів, що сприяє розвитку їхньої соціальної компетентності.

Основні напрями діяльності ШСП у профілактиці булінгу:

1. Освітньо-просвітницька робота: тренінги з ненасильницького спілкування; лекції про права людини, толерантність та культура діалогу; інтерактивні заходи, спрямовані на розвиток емпатії та навичок конструктивного вирішення конфліктів.

2. Медіація та відновні практики: проведення шкільних медіацій для мирного врегулювання конфліктів; кола примирення як інструмент налагодження взаєморозуміння; індивідуальна робота з учасниками булінгу.

3. Психологічна підтримка та супровід: надання допомоги жертвам булінгу; робота з агресорами для усвідомлення наслідків дій; консультативна допомога батькам.

4. Партнерство та співпраця: взаємодія з адміністрацією школи та педагогами; залучення батьківської громади; координація з соціальними службами та громадськими організаціями.

Особливо важливі відновні практики. Відновні практики – це методи врегулювання конфліктів та подолання наслідків правопорушень чи насильства, які ґрунтуються не на покаранні, а на відновленні стосунків та довіри між учасниками. Їхня суть – допомогти сторонам конфлікту

висловити власні почуття й потреби, почути один одного та знайти рішення, яке задовольнить всіх.

Основні принципи відновних практик:

- добровільність участі;
- рівність і повага до всіх учасників;
- відповідальність агресора за власні дії;
- відновлення справедливості та довіри в колективі;
- орієнтація на майбутнє, а не на покарання.

Приклади відновних практик в освітньому середовищі:

1. Медіація однолітків – врегулювання конфліктів за участю нейтрального посередника-медіатора. Медіатор – це особа, яка допомагає сторонам конфлікту знайти взаємоприйнятне рішення. Він не ухвалює рішення замість учасників, а організовує діалог, щоб кожна сторона могла висловити свої потреби і почуття. Головна мета медіатора – сприяти мирному врегулюванню конфлікту. У ШСП медіаторами часто виступають учні-однолітки, спеціально підготовлені до такої діяльності.

2. Кола примирення – групові зустрічі, де всі учасники процесу висловлюють позицію і разом шукають рішення.

3. Діалоги примирення – індивідуальні зустрічі між жертвою та агресором у присутності фасилітатора. Фасилітатор – це особа, яка організує та підтримує групову взаємодію. Його завдання – створити безпечний простір, у якому всі учасники можуть висловлювати думки, слухати інших та брати участь у спільному прийнятті рішення. Фасилітатор виступає керівником процесу.

4. Соціально-рольові ігри, тренінги, формування навичок ненасильницького спілкування [4, с. 7].

Діяльності ШСП має гарні результати, які проявляються у зниженні кількості конфліктних ситуацій та випадків булінгу; підвищенні рівня довіри між учнями та педагогами; формуванні культури діалогу та взаємоповаги; розвитку лідерських якостей у підлітків, залучених до роботи служби.

Також необхідно виокремити основні проблеми в діяльності ШСП, а саме:

- a) низький рівень обізнаності педагогів і батьків щодо роботи ШСП;
- b) недостатня підготовка фасилітаторів та медіаторів серед учнів і педагогів;
- c) обмежені ресурси для системної роботи служби;
- d) опір традиційній культурі покарання, коли існує звичка карати замість відновлювати стосунки;

е) відсутність належного моніторингу та оцінки ефективності ШСП [1, с. 8-9].

Отже, булінг є серйозною соціально-педагогічною проблемою, що потребує комплексного підходу до вирішення. Шкільна служба порозуміння є ефективним інструментом профілактики булінгу та вирішення конфліктів серед учасників освітнього процесу. Її діяльність сприяє вирішенню конфліктів, розвитку соціально-емоційної компетентності учнів. Подальший розвиток ШСП потребує підтримки з боку адміністрації закладу освіти, системної підготовки фасилітаторів та медіаторів, а також інтеграції відновних практик у виховний процес.

Список використаних джерел

1. Барліт О.О., Барліт А.Ю. Шкільний булінг в сучасному освітньому середовищі. *Наукові записки Бердянського державного педагогічного університету. Педагогічні науки*: зб. наук. пр. Бердянськ : БДПУ, 2015. С. 6-10.
2. Барліт А.Ю., Барліт О.О. Форми і методи подолання соціально-педагогічної та психологічної проблеми булінгу в освітньому середовищі. *Горизонти освіти*. 2012. № 2. С. 44-46.
3. Вокер Н. Чому виникають конфлікти? Причини. Етапи. Розв'язання. Наслідки. Харків : Віват, 2018. 80 с.
4. Булінг: ми всі можемо допомогти це зупинити : посіб. для батьків учнів початкових та середніх шкіл. Весна. 2013. 10 с.
5. Запобігання та протидія проявам насильства: діяльність закладів освіти : навч.-метод. посіб / Андрєєнкова В.Л., Байдик В.В., Войцях Т.В., Калашник О.А. та ін. Київ : ФОП Нічога С.О. 2020. 196 с.
6. Організація роботи з розв'язання проблеми насильства в школі : навч.-метод. посіб / Дубровська С.В., Ясеновська М.Е. та ін. Київ : Huss, 2011. 96 с.